

Anna Wrzeńska

Pochówki trumienne z krypty kościółka w Niepruszewie - wyniki prac antropologicznych

---

Studia Lednickie 10, 243-246

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Wrzeńska

Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Pochówki trumienne z krypty Kościoła w Niepruszewie – wyniki prac antropologicznych

Na zlecenie Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków, przeprowadzono w dniu 4 lutego 2008 roku prace porządkowe w krypcie kościoła Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Św. Wawrzyńca w Niepruszewie, gm. Buk. Udział antropologa podczas prac remontowych kościoła pozwolił przebadać i uporządkować znajdujące się w podziemiach pochówki trumienne. Współcześnie krypta była niedostępna. Jednolita drewniana podłoga w kościele, całkowicie zasłoniła jak i zmieniła dostępność i czytelność tego miejsca. Wejście do krypty umożliwił dopiero, wykonany na potrzeby prac remontowych kościoła, otwór w podłodze – wykonany bocznie przed ołtarzem, po stronie lewej, od strony zakrystii (fot. 1 i 2). Dzięki temu można było skorzystać z dawnych schodów, prowadzących do pomieszczenia krypty. Wnętrze krypty wypełniał luźny, sypki piach, przemieszany z drobnym gruzem budowlanym, ceglami, gipsem, elementami drewna, a w tym znalazły się fragmenty trumny, pojedyncze kości ludzkie oraz kości zwierzęce (fot. 3 i 4).

Krypta jest mała, prostokątna o kolebkowym sklepieniu. Pomieszczenie sytuowane jest na osi wschód-zachód, zlokalizowana jest z boku ołtarza i ma wymiary: długość około 3,45m, szerokość 2,20m. Na starym kamiennym fundamencie, kiedyś obrzuconym białą zaprawą wapienną, podobnie jak ściany zejścia wzdłuż kamiennych schodów. Na kamiennym fundamencie wsparto mur z czerwonej cegły. Za trumnami z grubego gipsu ściana, jakby zamykająca ten odcinek krypty. W sklepieniu zauważono współczesny, regularny otwór penetracyjny wykonany niewątpliwie w celu rozpoznania zawartości wnętrza krypty. Otwór został zabezpieczony współczesną dachówką. Mimo wspólnego zalegania w pomieszczeniu na podłodze gruzu, piasku, kości, drewna trumien i licznych metalowych elementów trumien wraz z regularnymi trzema pochówkami trumiennymi, z częściowo uchylonymi wiekami, nie stwierdzono znaczących uszkodzeń czy zniszczeń. Stan krypty po otwarciu można określić jako ogólny bałagan. Pomieszczenie nie jest zawilgocone, jest to wyjątkowo suche pomieszczenie. Prace porządkowe wykonano zgodnie z metodyką badań antropologicznych dla szczątków ludzkich. Zakres prac porządkowych obejmował przeprowadzenie selekcji kości ludzkich, uporządkowanie pomieszczenia krypty i po zadokumentowaniu i obejrzeniu pochówków ludzkich w trumnach, zamknięcie trumien i zabezpieczenie wejścia do krypty. Przez otwór w podłodze wyniesiono na zewnątrz całą luźną zawartość. Usunięto piach, wysprzątano gruz i wszystkie elementy drewniane z rozbitej, a zagrzybionej trumny wraz z trocinami ją wypełniającymi. Pomieszczenie wysprzątano. Przeprowadzone prace porządkowe pozwoliły ustalić liczbę

złożonych trumien, wydzielić kilka metalowych (cynowych) elementów ozdobnych okuć trumiennych i zebrać luźne kości ludzkie. Wszystkie wybrane elementy trumienne tj. uchwyty, ozdobne okucia z blachy, będące świadectwem dawnej kultury funeralnej wraz z luźnymi kośćmi i fragmentami tkaniny stroju i ozdobnej obiciówki trumny włożono do jednej z trumien. Stwierdzono brak epitafiów, które pozwoliłyby uściślić czas pochówków lub pozwoliłyby zidentyfikować pochowanych tu zmarłych. Luźny kostny materiał i inne elementy stroju lub ozdób, wynoszono na zewnątrz krypty i rozkładano w kościele. Gruz, piach i wszystkie śmieci były wnoszone na zewnątrz kościoła, skąd zostały usunięte. Drewniane elementy zniszczonej starej trumny spalono.

Ekspertyza antropologiczna i opracowanie szczątków ludzkich pochodzących z krypty w Niepruszewie zostało wykonane zgodnie z zaleceniami wypracowanymi w poznańskim ośrodku antropologicznym. Pleć szkieletów, a także wiek w chwili śmierci określono na podstawie cech diagnostycznych obserwowanych na czaszkach, i zębach (Strzałko, Henneberg 1975). Kości mierzono według techniki martinowskiej (Martin, Saller 1957). Wysokość ciała osobników wyliczono z pomiarów kości długich (Strzałko 1971).

Inwentarz kostny – opis i pomiary

Wnętrze krypty wypełniały cztery trumny. Blisko, obok siebie były ustawione trzy trumny drewniane, a resztki czwartej, głównie części wieka i dna z drewnianymi, toczonymi nóżkami, zrzucone na, obok i pod pierwszą trumnę po lewej stronie krypty. Trzy trumny ustawione ściśle obok siebie całkowicie zajmowały szerokość krypty. Trumna pierwsza od lewej i uszkodzona trumna (czwarta) to trumny sosnowe, z prostych desek, bez ozdób. Są to najstarsze trumny w krypcie. Trumna środkowa (druga) i trumna po prawej stronie (trzecia) to podobne do siebie, trumny dębowe, z silnie wysklepionymi profilowanymi dużymi wiekami. Są to trumny młodsze. Wszystkie pochówki ustawiono głowami zmarłych do wejścia, twarze patrzą w stronę ołtarza. Czas pochówków w krypcie możemy ustalić, na co najmniej XIX wiek i później.

Trumna drewniana pierwsza: skrzynia prosta, wieko podniesione. Wymiary trumny: długość wieka – 162cm; długość skrzyni – 195cm; wysokość wieka od strony głowy 37,5cm; wysokość skrzyni od strony głowy – 31,5cm; szerokość skrzyni od strony głowy – środka/dna: 47cm/45cm. Trumna ustawiona była na toczonych drewnianych kulach. Brak napisów, malowideł czy metalowych ozdób lub epitafiów. Brak możliwości identyfikacji zmarłego. Trumna sosnowa, gładka (fot. 5). W trumnie na drobnych wiórach i ostrużynach drewnianych spoczywały z mumifikowane szczątki starego mężczyzny, księdza. Z ubioru zachowały się tylko ozdobne, zielone obszycia ornatu (fot. 6). Szkielet całkowicie z mumifikowany, czaszka wraz z żuchwą ułożona prosto, kościec wyprostowany, dłonie ułożone poprzecznie na pasie. Nie zachowały się inne tkaniny ubioru ani obiciówki trumny. Pochówek księdza zmarłego w wieku *Senilis*, tj. powyżej 60 roku życia, jest najstarszym pochówkiem w krypcie.

Trumna drewniana druga: skrzynia zwężająca się, wieko profilowane i wysklepione. Wymiary trumny: długość wieka – 180cm; długość skrzyni – 202cm; wysokość wieka od strony głowy 43,5cm; wysokość skrzyni od strony głowy – 34cm; szerokość skrzyni od

strony głowy – środka/dna: 51cm/48cm. Trumna ustawiona była na glinianych podstawach w kształcie zwierzęcych łap. Trumna dębowa, bogato zdobiona cynowymi elementami okuć na całej powierzchni wieka (fot.7). U wezłowia korona, a nad nią leżąca éma. Na bocznych ścianach wieka, uchwyty ujęte w główki łabędzi a centralnie twarz anioła (fot. 8). Stan zachowania szkieletu w trumnie był bardzo dobry (zmumifikowany), zachowany był kompletny ubiór zmarłego jak i wyściółka (tkanina) trumny i ozdobne frędzle na obszyciu poduszki i całej trumiennej obiciówki. W trumnie spoczywał pochówek dojrzałego mężczyzny, zmarłego w wieku *Maturus*, tj. powyżej 35 roku życia, księdza, w stroju kompletnym. Zmarły miał na głowie biret, ubrany był w czarną sutannę, białą albę, czarny ornat obszywany zieloną koronką, w dłoni trzymał drewniany krzyżyk. Na nogach skórzane buty. Zmarły spoczywał na tkaninach przykrywających wióry i ostrużyny, wypełniające trumnę. Tę trumnę możemy uznać za najmłodszą.

Trumna drewniana trzecia: skrzynia zwężająca się, wieko profilowane i wysklepione. Wymiary trumny: długość wieka – 182cm; długość skrzyni – 195cm; wysokość wieka od strony głowy 43,5cm; wysokość skrzyni od strony głowy – 32cm; szerokość skrzyni od strony głowy – środka/dna: 52,5cm/49,5cm. Trumna ustawiona była na drewnianych toczonych kulach (fot. 9). Trumna dębowa, zdobiona cynowymi elementami okuć na powierzchni wieka, lecz nie tak bogato jak trumna środkowa (druga). U wezłowia litery JHS (JESUS HOMINUM SALVATOR – tzn. Jezus Zbawiciel Ludzkości) (fot. 9). Stan zachowania szkieletu w trumnie był dobry, szczątki były zmumifikowane, ubiór był kompletny. Podobnie pozostałe tkaniny z wyściółki trumny, poduszka i ozdobne frędzle na obszyciu poduszki i tkaniny trumiennej obiciówki (podobnie jak w trumnie środkowej). W trumnie spoczywał pochówek mężczyzny, księdza, zmarłego w wieku *Maturus* lub już *Senilis*. Zmarły miał na głowie biret, ubrany był w czarną sutannę i czarny ornat obszywany zieloną koronką. Dłonie miał złożone na pasie. Na nogach buty. Zmarły spoczywał na tkaninach przykrywających wióry wypełniające trumnę.

Trumna drewniana czwarta: zniszczona skrzynia sosnowej trumny, prostej o podniesionym wieku. Brak okuć. Luźno znaleziono fragment ciemno-brązowej prostokątnej tkaniny z przyszytą tasiemką, prawdopodobnie woreczka (szkaplerzyk?) (fot. 10). Nie zarejestrowano *in situ* żadnego kompletnego pochówku. Materiał kostny wystąpił jako zeschkieletowane szczątki luźnych kości i ułamków kostnych z różnych partii szkieletu i należące do jednego osobnika. Rozpoznano kości jednego osobnika dorosłego, były to: kręgi lędźwiowy, kilka żeber, lewa kość promieniowa, prawa kość piszczelowa i kości stóp.

Wykonano pomiary kości promieniowej: długość największa (M-1) = 242mm, obwód najmniejszy trzonu (M-3) = 45mm, średnica głowy = 22mm. Wskaźnik masywności dla kości promieniowej wyniósł 18,5.

Wykonano pomiary kości piszczelowej: długość największa (M-1a) = 374mm, obwód najmniejszy trzonu (M-10b) = 84mm, szerokość największa nasady bliższej (M-3) = 80mm. Wskaźnik masywności dla kości piszczelowej wyniósł 22,4.

Przypuszczalny wzrost osobnika męskiego mieści się w kategorii wzrostu średniego i wysokiego, o przyżyciowej wysokości ciała wynoszącej według metody L. Manouvriera 167,2cm, a według metody M. Trotter i G. Gleser 171,8cm.

Przeprowadzona ekspertyza antropologiczna pozwoliła ustalić, iż w krypcie złożono nie mniej niż 4 zmarłych. Wszystkie pochówki złożono w trumnach, i były to pochówki męskie. Zachowane do dzisiaj trzy pochówki trumienne to pochówki księży (fot. 11 i 12). Przepuszczalny wzrost osobników mieścił się w kategorii wzrostu średniego i wysokiego.

BIBLIOGRAFIA

Martin R., Saller K.

1957 Lehrbuch der Anthropologie, Stuttgart.

Strzałko J.

1971 Metody rekonstrukcji wzrostu człowieka na podstawie pomiarów szkieletu, PAn, t. 37, z. 2, s. 295-314.

Strzałko J., Henneberg M.

1975 Określanie płci na podstawie szkieletu, PAn, t. 41, z. 1, s. 105-126.

Fot. 1. Niepruszewo, remont w kościele p.w. św. Wawrzyńca (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, renovation in St Lawrence's church (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 2. Niepruszewo, otwór w podłodze kościoła (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, the opening in the floor of the church (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 3. Niepruszewo, widok na nieporządek w krypcie (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, a view on the mess in the crypt (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 4. Niepruszewo, trumny w krypcie (fot. J. Wrześciński)
Niepruszewo, coffins in the crypt (photograph by J. Wrześciński)

Fot. 5. Niepruszewo, trumna drewniana pierwsza (fot. J. Wrześciński)
Niepruszewo, first wooden coffin (photograph by J. Wrześciński)

Fot. 6. Niepruszewo, szkielet księdza (fot. J. Wrześciński)
Niepruszewo, the skeleton of the priest (photograph by J. Wrześciński)

Fot. 7. Niepruszewo, trumna drewniana druga (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, second wooden coffin (photograph by i. Wrzesiński)

Fot. 8. Niepruszewo, ozdobny uchwyt trumny (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, decorated handle of the coffin (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 9. Niepruszewo, trumna drewniana trzecia (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, third wooden coffin (photograph by i. Wrzesiński)

Fot. 10. Niepruszewo, szkaplerzyk znaleziony poza trumną (fot J. Wrzesiński)
Niepruszewo, the devotional scapular found outside the coffin (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 11. Niepruszewo, krypta po uporządkowaniu (fot J. Wrzesiński)
Niepruszewo, the crypt having been tidied up (photograph by J. Wrzesiński)

Fot. 12. Niepruszewo, ściana tylna krypty (fot. J. Wrzesiński)
Niepruszewo, the back wall of the crypt (photograph by J. Wrzesiński)